

ปัญญาชน กับ ปัญหา สมองไหล

ชานาญ-ปิยวนิชพงษ์

๕๕

การลงทุนด้วยต้นทุนจำนวนสูงในระดับ
อุดมศึกษาเพื่อผลิตปัญญาชน จึงเป็นการ
เสียสละของสังคมที่หวังจะได้รับผลตอบแทน
ในอนาคตข้างหน้า ดังนั้นกัวรรที่บุคคลที่ได้
รับการผลิตจากสังคมสูงเช่นนี้ หนีไปต่าง-
ประเทศเพื่อสนองความต้องการส่วนตัว ก็ถือ
ได้ว่าเป็นการสูญเสียของสังคม

๖๖

ปัญญาชนตามความหมายพจนานุกรม ก็คือ
คนที่มีความรู้ มีความรู้ทั่ว หรือคนที่ฉลาดเกิดจากการ
เรียนและคิด ดังนั้นคนที่มีความรู้ และรู้ทั่ว ย่อมเป็น
ประโยชน์ต่อสังคมมากกว่าคนจำพวกอื่น สังคมแต่ละ
สังคมจึงพยายามที่จะสร้างปัญญาชนให้มากเพียงพอ
ในการที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสังคมให้รุ่ง
เรืองสืบต่อไป

เพลโต ปราชญ์ชาวกรีก กล่าวไว้ในอุดมการณ์
อุดมรัฐ (Utopia) ว่า ในสังคมอุดมรัฐ จะต้อง
ปกครองโดยปัญญาชน ปัญญาชนในทัศนะของเพลโต
คือคนที่ประกอบด้วยคุณธรรมอย่างสูง, ปกครองรัฐ
โดยยึดถือความยุติธรรมเป็นที่ตั้ง ปัญญาชนต้องสนใจ
ในศิลปวิทยา เข้าใจสุนทรียภาพ เข้าใจถึงแก่นแท้ของ
ปัญหาว่าเป็นอย่างไร สนใจในการปรับปรุงบ้านเมือง
สนใจในวิชาชาติ หรือวิชาช่วยปวงชน ปัญญาชน
เป็นผู้มีสาธารณประโยชน์จิต (public spirit)
ปัญญาชนต้องประเมินปัญหา และพยายามลงมือแก้
ปัญหาด้วยตนเอง ลักษณะดังที่ได้กล่าวมานี้ เป็นคุณ
ลักษณะของปัญญาชนที่อุทิศตนเพื่อเป็นประโยชน์ต่อ
สังคมอย่างแท้จริง ซึ่งมีไข่มุกทางปัญญาที่เสพล
แต่ความรู้ แล้วอาศัยความรอบรู้ของตนแสวงหาผล
ประโยชน์ให้กับตนเอง ทอดทิ้งสังคมไปโดยปราศจาก
ความรับผิดชอบ

ดังนั้น สังคมใดหากขาดผู้มีความรู้ความ
สามารถคอยให้การช่วยเหลือและสร้างสรรค์ สังคมนั้น
ย่อมมีปัญหา

ถ้าเปรียบสังคมเหมือนกับร่างกาย ปัญญาชน
เหมือนสมอง ถ้าสมองไหลออกไปจากร่างกายอะไรจะ
เกิดขึ้น เปรียบเสมือนคนที่ถูกรถทับกระโหลกเหลว
และ มันสมองไหลออกมากองที่พื้น ก็คงไม่ต้องคิดว่า
อะไรจะเกิดขึ้น สังคมก็เช่นเดียวกัน ถ้าหากว่าคนดี

มีความรู้ความสามารถในสังคมนี้ไปอยู่ที่อื่นเพียงเพื่อเห็นประโยชน์ของตนเอง โดยไม่ให้การช่วยเหลือสังคมตามความรู้ความสามารถที่ตัวเองมีอยู่ สังคมนั้นก็ยากที่จะพัฒนาไปข้างหน้าได้ ซึ่งในเรื่องนี้ ฮาร์บินสัน ได้กล่าวไว้ว่า ปัญญาชนเปรียบเสมือนแก่นกลางของกำลังปัญญาในประเทศ ซึ่งบางคนอาจได้รับการพัฒนาภายในประเทศ ส่วนคนอื่น ๆ อาจนำเข้าจากต่างประเทศ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า มีหลายคนกลับอพยพโยกย้ายไปอยู่ในประเทศที่เจริญแล้ว และประเทศที่ประสบปัญหาเหล่านี้ คือประเทศในเอเชีย แอฟริกา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศกำลังพัฒนา

ประเทศไทยก็ประสบปัญหาเหล่านี้เช่นเดียวกัน ทั้ง ๆ ที่สังคมไทยมีความต้องการคนดีมีความสามารถเป็นจำนวนมาก เพื่อมาช่วยกันพัฒนาประเทศในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะนักวิทยาศาสตร์ แพทย์ อาจารย์ระดับอุดมศึกษา และผู้ชำนาญการพิเศษอื่น ๆ ทั้งในหน่วยงานของรัฐและเอกชน ซึ่งโดยส่วนรวมแล้วปัญญาชนเหล่านี้ เป็นเพียงสัดส่วนจำนวนน้อย แต่ก็มีบทบาทอย่างสูงในการพัฒนาประเทศ ในกรณีแพทย์จะเห็นได้ชัดกว่าอาชีพอื่น ๆ เพราะเป็นอาชีพที่สังคมให้ความสำคัญและเป็นที่ตระหนักกันทั่วไป ในสหรัฐอเมริกาถือว่าเป็นอาชีพที่มีสถานภาพสูงกว่าอาชีพอื่น ๆ และมีรายได้สูงมากอีกด้วย และเป็นอาชีพที่เป็นองค์ประกอบของสังคมที่ขาดมิได้ ดังนั้นเมื่อขาดการบริการทางการแพทย์ หรือแพทย์มีไม่พอ ย่อมเป็นที่สังเกตได้ง่าย ซึ่งแตกต่างจากการขาดบริการของอาชีพอื่น ๆ ในประเทศไทยอัตราส่วนระหว่างจำนวนประชากรต่อแพทย์ 1 คน อยู่ในระหว่าง 1 ต่อ 76,000 และผลิตแพทย์ได้ปีละประมาณ 400 คน ทั้งในมหาวิทยาลัยส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

จะเห็นได้ว่าจำนวนที่มหาวิทยาลัยผลิตได้นั้น

เป็นจำนวนน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราส่วนการรับผิดชอบต่อประชาชน ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก การแก้ปัญหาให้แพทย์เพียงพอก็ยังคงต้องกินเวลาอีกยาวนาน แต่ถ้ามาประสบกับปัญหาการเคลื่อนย้ายไปทำงานอยู่ต่างประเทศเสียอีก ประเทศไทยก็คงจะต้องประสบปัญหาความขาดแคลนแพทย์อยู่เช่นเดิม และอาจทวีจำนวนการขาดแคลนมากขึ้นอีกก็ได้ การสูญเสียหรือการย้ายแรงงานผู้มีทักษะสูงนี้ มิใช่มีเฉพาะวงการอาชีพแพทย์ แต่มีทั่วไปในหลายอาชีพหลายสาขา เช่น วิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ แต่ในกรณีอาชีพแพทย์นั้น มีผลกระทบกระเทือนโดยตรงต่อประชาชน โดยเฉพาะในช่วงวิกฤติของชีวิตได้ชัดเจน ดังนั้นในกรณีของอาชีพแพทย์ จึงได้กลายเป็นเป้าหมายของการวิพากษ์วิจารณ์มากกว่าธรรมดา

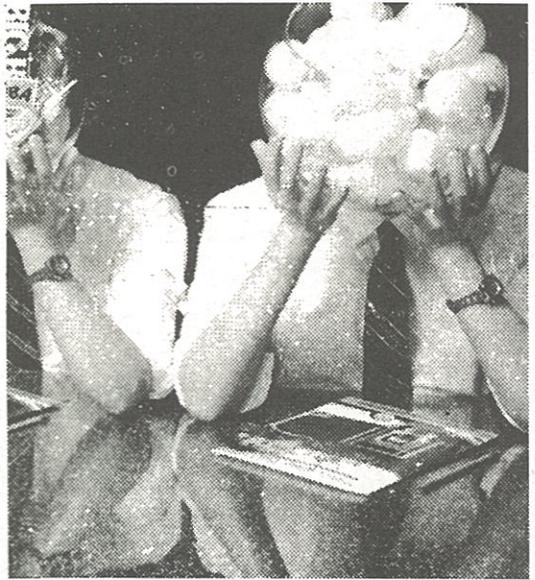
อาจจำแนกประเภทของปัญหาสมองไหลออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. สมองไหลระดับนานาชาติ (International brain drain) ได้แก่บุคคลชั้นปัญญาชนหรือชนชั้นมันสมอง หรือผู้ทรงปัญญาหาทางไปประกอบอาชีพหรือตั้งรกรากในต่างประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นการสูญเสียปัญญาชนชั้นเลิศให้แก่ประเทศที่เจริญแล้ว ซึ่งเป็นเรื่องน่าประหลาด ที่ประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนา ซึ่งกำลังประสบการขาดแคลนกำลังคนด้านที่มีความสามารถพิเศษสูงอยู่แล้ว ประเทศเหล่านี้กลับเป็นประเทศที่สูญเสียกำลังปัญญาที่ต้องการมากที่สุด ซึ่งในเรื่องนี้ ฮาร์บินสัน ได้กล่าวไว้ว่า ไม่ใช่ประเทศเหล่านี้ไม่สามารถที่จะพัฒนาได้ แต่เป็นเพราะการไร้ความสามารถที่จะใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่มากกว่า ซึ่งชาติที่กำลังพัฒนาบางชาติผลิตผู้จบมหาวิทยาลัยออกมาเกินความต้องการมาก คนจำนวนน้อยแม้จะจบออกมาเป็นวิศวกรและนักวิทยาศาสตร์ ก็ไม่มี

งานในบ้านเมืองของคนให้ทำ ดูราวกับเป็นเรื่อง
ประชดประชันที่ว่า ประเทศซึ่งขาดแคลนกำลังคนที่มี
มีความสามารถพิเศษสูงอย่างมาก กลับกลายเป็น
ประเทศที่มีประชากรผู้มีการศึกษาสูงในสาขาที่ไม่
เหมาะสมมากเกินความต้องการ บรรพต วีระสัย กล่าวว่า
ในอินเดียซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมโลกประเทศหนึ่ง
ก็มีคำพูดตลกทำนองเสียดแทงใจว่า อเมริกาปลูกข้าว
สาาลีแลกกับสมองจากอินเดีย (American grow
wheat for India while India grows brain for America)

ทั้งนี้เพราะมีนายแพทย์ วิศวกร
นักวิทยาศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิสายาต่าง ๆ จากอินเดีย
ไปตั้งรกรากในสหรัฐอเมริกา นักวิชาการอินเดีย
เติบโตในอินเดีย แต่มิได้ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ใน
ประเทศของตน จากรายงานของมหาวิทยาลัยคอร์
เนลล์ ปรากฏว่า ในระหว่างปี ค.ศ. 1964- 1965
เมื่อ 20 กว่าปีมาแล้ว ผู้ที่เข้าไปประกอบอาชีพในอเมริ
กิกจำนวน 41,000 เป็นแพทย์เสียประมาณ 11,000
และจากจำนวนผู้ที่เข้าไปประกอบอาชีพทั้งหมด
ประมาณ 8,000 คน ไปจากประเทศด้อยพัฒนา ซึ่งก็รวม
ทั้งไปจากประเทศไทยด้วย แสดงให้เห็นว่า
ปัญหาสมองไหล เป็นปัญหาที่มีความสัมพันธ์กับปัญญา
ชนเป็นอย่างสูง และเป็นการสูญเสียบุคคลที่ดีเลิศ และ
มีความสามารถพิเศษไปอย่างน่าเสียดาย

ฮาร์บินสัน ได้ชี้ให้เห็นการสูญเสียเนื่องจาก
การลงทุนในการผลิตปัญญาชนไว้อย่างน่าฟังว่า การ
สูญเสียเนื่องจากการลงทุนในการผลิตปัญญาชนที่
มีความสามารถพิเศษ อาจมีเป็นจำนวนมาก ตัวอย่าง
เช่น ประเทศแถบอัฟริกา ต้นทุนของการส่งเสริมนัก
ศึกษาให้เรียนในมหาวิทยาลัยคิดเป็นจำนวนเกือบ
3,000 เหรียญต่อปี ต้นทุนนี้อาจต่ำลงในประเทศเอเชีย
และลาตินอเมริกา ซึ่งก็ยังนับว่าค่อนข้างสูงเมื่อเทียบ
กับประเทศที่เจริญแล้ว และเป็นที่น่าสังเกตุว่า
ประเทศที่เจริญแล้ว ค่าใช้จ่ายต่อหัวนักศึกษาในระดับอุดม
ศึกษาจะต่ำ ในระดับประถมจะสูง แต่ในประเทศด้อย
พัฒนา ค่าใช้จ่ายต่อหัวจะเป็นไปในแนวทางกลับกัน
เช่นในประเทศมาลาวี นักเรียนประถมกว่า 200
คน สามารถได้รับการศึกษาด้วยค่าใช้จ่ายของนักศึกษ
มหาวิทยาลัยเพียง 1 คน ในขณะที่ประเทศต่าง ๆ
เช่น อิตาลี ญี่ปุ่น สวีเดน และสหรัฐอเมริกา ค่าใช้

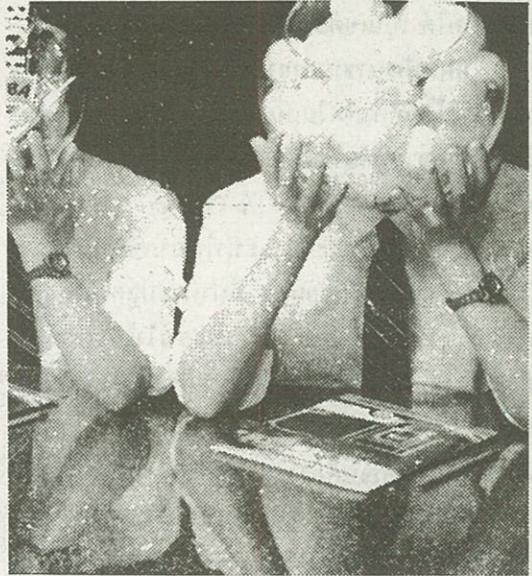
จ่ายนักศึกษามหาวิทยาลัย 1 คนต่อปี น้อยกว่าเด็กชั้น
ประถม 1 คนถึง 3 เท่า ในประเทศไทย ศาสตราจารย์
บัจจย บุนนาค ได้กล่าวไว้ในเรื่องของการลงทุนเพื่อ
การศึกษาว่า รัฐต้องเก็บภาษีจากราชฎรมาให้เป็นงบ
ประมาณของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งจะพบว่าค่าใช้จ่าย
โดยเฉลี่ยแล้วตกหัวละประมาณ 30,000 บาทต่อปี
แต่ในสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ซึ่งเป็น
สาขาที่ไม่ลงทุนสูง รัฐต้องให้เงินช่วยเหลือหัวละ
13,000 บาท ในขณะที่นิสิตนักศึกษาเสียประมาณ
2,000 บาท ถ้าพิจารณาจากยอดงบประมาณทั้งหมด
ในปี 2525 รัฐบาลได้ตั้งงบประมาณเพื่อใช้จ่ายในการ
ศึกษาระดับอุดมศึกษาไว้ถึง 3,937.9 ล้านบาท คิด
เป็น 12.1 เปอร์เซ็นต์ของงบการศึกษาทั้งหมด

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการลงทุนด้วยต้นทุน
จำนวนสูงในระดับอุดมศึกษาเพื่อผลิตปัญญาชนเช่นว่า
นี้ จึงเป็นการเสียสละของสังคมที่หวังจะได้รับผลตอบแทน
ในอนาคตข้างหน้า ดังนั้นการที่บุคคลที่ได้รับการ
ผลิตจากสังคมสูงเช่นนี้ หนีไปต่างประเทศ เพื่อสนอง
ความต้องการส่วนตัว ก็ถือได้ว่าเป็นการสูญเสียของ
สังคม ซึ่งประธานาธิบดีบียาเรเรได้กล่าวอรัมภบทสู่
แผนพัฒนาแผนที่หนึ่งของประเทศว่า พลเมืองบางคน
ของประเทศเราได้ใช้จ่ายเงินจำนวนมากเพื่อศึกษา
ในขณะที่ที่คนอื่น ๆ ไม่มี ฉะนั้นผู้ที่ได้รับสิทธิพิเศษ
เช่นนี้ จึงมีหน้าที่จะทดแทนการเสียสละที่บุคคลอื่นให้
แก่ตน เหมือนกับผู้ที่ได้รับอาหารทั้งหมดที่มีอยู่ในหมู่
บ้านที่กำลังอดตาย เพื่อที่ว่าบุคคลนั้นจะได้มีแรงพอที่

จะนำอาหารกลับมาจากดินแดนอันไกลโพ้นได้ ถ้าบุคคลนั้นรับอาหารไปและมีได้นำความช่วยเหลือกลับมาสู่ที่นั่นแล้ว เขาผู้นั้นก็คือคนทรยศ เช่นเดียวกัน ถ้าคนหนุ่มสาวผู้ใดที่ได้รับการศึกษาโดยประชาชนของสาธารณรัฐนี้ แล้วรับเอาทัศนคติว่า เป็นผู้ที่อยู่สูงกว่า หรือเพิกเฉยที่จะใช้ความรู้ของตนมาช่วยพัฒนาประเทศนี้แล้ว ย่อมถือว่าเขาเหล่านั้นกำลังทรยศต่อสหพันธ์ของเรา

2 สมองไหลภายในประเทศ ควรจะเกิดขึ้นใน 2 กรณีคือ ผู้มีความรู้ในสาขาต่าง ๆ ไม่ค่อยนิยมอยู่ตามหัวเมือง กับ กรณีผู้มีความรู้ช่วยเหลือสังคมได้ เมื่อได้ดิบได้ดีแล้วก็ไม่กลับมาช่วยเหลือสังคมของตน กลับมาจมปลักอยู่ในเมืองใหญ่ ๆ ในสังคมไทยจะเห็นได้ชัดว่า ผู้มีความรู้ในสาขาต่าง ๆ หรือบัณฑิตที่จบใหม่ จะไม่พยายามที่จะออกไปอยู่ตามหัวเมือง แต่กลับจะหางานทำอยู่ในกรุงเทพฯ ทั้ง ๆ ที่งานที่ทำนั้นมิได้ตรงกับสาขาวิชาที่ได้ร่ำเรียนมา เช่น จบรัฐศาสตร์แต่กลับไปเป็นลูกจ้างอยู่ห้างสรรพสินค้า จบครูไปเป็นแอร์โฮสเตส ซึ่งก่อให้เกิดการสูญเปล่าทางการศึกษา และมีได้ใช้ความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ทั้ง ๆ ที่สังคมในชนบทยังมีความจำเป็นที่จะต้องการบุคคลเหล่านี้ก็เป็นจำนวนมาก เมื่อ 10 ปีที่แล้วมา มหาวิทยาลัยตามหัวเมือง เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ขอนแก่น สงขลานครินทร์ ต้องประสบกับปัญหาขาดแคลนอาจารย์ที่จะสอนในสาขาวิชาต่าง ๆ โดยเฉพาะอาจารย์ที่มีวุฒิสอง ๆ ถึงขั้นปริญญาเอก แต่ปัจจุบันการขาดแคลนดังกล่าวมีน้อยแล้ว แต่อาชีพอื่น ๆ ก็ยังไม่กระจายไปเท่าที่ควร โดยเฉพาะอาชีพครูที่ทำหน้าที่สอนในชนบท หรือท้องถิ่นที่ทุรกันดาร ก็ยังมีความขาดแคลนอยู่ ครูปริญญายังกระจายสู่ท้องถิ่นทุรกันดารน้อยมาก มหาวิทยาลัยบางแห่งที่ผลิตครูปริญญา ในบางครั้งต้องการดึงผู้ที่เรียนจบกลับคืนชนบท ถึงกับเขียนคำขวัญตัวโต ๆ ว่า Young Man Go UP Country เป็นการเรียกร้องให้คนหนุ่มสาวที่มีความรู้และยังมีเชื้อไฟแรงสูง กลับสู่ชนบทเพื่อช่วยกันสร้างสรรค์สังคม

อย่างไรก็ตาม การที่คนหนุ่มสาวจากชนบทเข้ามาศึกษาต่อในชั้นอาชีวะชั้นสูงแล้วไม่ยอมกลับไปช่วย

เหลือสังคมของตน เป็นเรื่องที่น่าคำนึงถึงมาก คนหนุ่มสาวที่มีความเฉลียวฉลาดจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพฯ อันเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้งการศึกษา ก็เพื่อจะแสวงหาการศึกษาในระดับสูงขึ้น และเมื่อเรียนจบแล้วก็ยังคงอยู่ในกรุงเทพฯ ทั้งนี้ก็เป็นสิ่งที่น่าคิดที่ว่า ชีวิตในชนบทนั้นมีโอกาสในด้านสถานภาพ บทบาท และตำแหน่งไม่มากเพียงพอที่จะตอบสนองต่อพวกเขาได้ การเรียกร้องที่จะได้แพทย์ไปบริการที่พอเพียง ครูที่มีความรู้ความสามารถจึงได้ผลน้อยมาก เพราะเขตรชนบทมักจะขาดตำแหน่ง ขาดโอกาสที่จะตอบสนองคนหนุ่มสาวเหล่านี้ได้ นอกจากนี้ความยากจนก็เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะมาขวางกั้นการพัฒนาความสะอาดสบาย ความปลอดภัย รวมทั้งสาธารณูปโภคที่พอเพียง จึงมีเพียงปัญญาชนหนุ่มสาวที่มีอุดมคติสูงเท่านั้นที่กลับไปสร้างสรรค์อย่างแท้จริง พวกเขาเหล่านี้จึงอาจได้รับการยกย่องว่าเป็นปัญญาชนที่ยิ่งใหญ่ ที่ยอมอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของสังคม โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย และความสะอาดสบาย แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายที่ประเทศเรายังมีบุคคลประเภทนี้ไม่มากนัก และยิ่งในช่วงที่ประเทศของเรากำลังมีนโยบายในการพัฒนาชนบทตามแผนพัฒนาชนบทยากจน ในระยะของแผนการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ซึ่งได้กำหนดพื้นที่เป้าหมาย เพื่อการพัฒนาชนบท โดยกำหนดให้พื้นที่รวม 216 อำเภอ 30 ถึง 37 จังหวัด ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

และภาคใต้ เป็นเขตชนบทยากจน

แผนพัฒนาชนบทยากจน จะสำเร็จลุล่วงไปได้ นั้น หาได้อยู่ที่กำลังเงินเพียงอย่างเดียวไม่ กำลังคนที่มีความรู้ความสามารถก็มีส่วนสำคัญยิ่ง ดังนั้น การเรียกร้อง Young Man Go Up Country ในช่วงแผนพัฒนาชนบทนี้ น่าจะได้กระทำให้มากขึ้น และมหาวิทยาลัยในฐานะหน่วยผลิต ก็น่าที่จะปลูกฝังค่านิยม การรักชนบทเพื่อการสร้างสรรคให้มากยิ่งขึ้น ปัญหาสมองไหลกลับคืนสู่ชนบทก็จะเป็นจริงยิ่งขึ้น

แผนพัฒนาชนบทที่ยากจน ที่จะช่วยกันยกฐานะของสังคมไทยที่ยากจนก็คงจะบรรลุเป้าหมายได้มากขึ้น

บทวิเคราะห์สาเหตุและแนวทางแก้ไข

ในทางการแพทย์ ได้มีการศึกษาในปัญหาสมองไหลอยู่มาก เพราะตามที่ได้กล่าวไว้ในตอนที่แล้ว อาชีพของแพทย์นั้น มีผลกระทบกระเทือนต่อบุคคล โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตของชีวิตได้ชัดเจน ดังนั้น ในกรณีของแพทย์จึงได้กลายเป็นเป้าหมายของการวิพากษ์วิจารณ์มากกว่าอาชีพอื่น

จากรายงานของ “คณะกรรมการแก้ปัญหาแพทย์ไปต่างประเทศกันมาก” (ซึ่งแต่งตั้งโดยคณะรัฐมนตรี เมื่อปี 2508 ภายหลังที่แพทย์จบใหม่ทยอยกันเดินทางไปสหรัฐฯ สัก 2-3 ปี) ได้สรุปถึงลักษณะของการไปนอกของแพทย์ไว้ดังตอนหนึ่งว่า “อย่างไรก็ดี การที่แพทย์ออกไปศึกษาหรือออกไปปฏิบัติงานภายนอกประเทศเป็นจำนวนมากนั้น เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ ไม่เฉพาะแต่ประเทศไทยและประเทศที่กำลังพัฒนาอื่น ๆ เช่น ใต้หวัน ฟิลิปปินส์ อินเดีย ฯลฯ เท่านั้น แม้แต่ประเทศที่เจริญในทางด้านเศรษฐกิจแล้ว เช่น ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และแคนาดา ก็ยังประสบปัญหานี้เช่นเดียวกัน สถานการณ์สำหรับประเทศไทย ยังคิดว่าหลายประเทศในภูมิภาคเอเชีย ที่แพทย์ส่วนใหญ่กลับมารับใช้ประเทศชาติ หลังจากที่ได้จบการศึกษาหรือการฝึกงานในต่างประเทศมาแล้ว

และได้สรุปถึงมูลเหตุจูงใจให้แพทย์ไปศึกษาต่อต่างประเทศเป็นจำนวนมากดังต่อไปนี้

1. แพทย์ต้องการยกวิทยฐานะของตน ทั้งในด้านส่วนตัวและราชการ เพราะเงินเดือนขั้นแรกน้อยเกินไป ทางทหารก็ให้ยศต่ำ ความก้าวหน้าในราชการก็

ในสังคมไทยจะเห็นได้ชัดว่า ผู้มีความรู้ในสาขาต่าง ๆ หรือบัณฑิตยที่จบใหม่ จะไม่พยายามที่จะออกไปอยู่ตามหัวเมืองแต่กลับจะหางานทำในกรุงเทพฯ ทั้ง ๆ ที่งานที่ทำนั้นมิได้ตรงกับสาขาวิชาชีพที่ได้ร่ำเรียนมา

แผนพัฒนาชนบทยากจน จะสำเร็จลุล่วงไปได้ นั้น หาได้อยู่ที่กำลังเงินเพียงอย่างเดียวไม่ กำลังคนที่มีความรู้ความสามารถก็มีส่วนสำคัญยิ่ง ดังนั้น การเรียกร้อง Young Man Go Up Country น่าจะได้กระทำให้มากขึ้น

ไม่สู้จะรวดเร็ว หากไปศึกษาต่อต่างประเทศกลับมาแล้ว ก็อาจจะได้รับการเทียบคุณวุฒิสูงขึ้น และอาจจะก้าวหน้าเร็วขึ้น

2. การศึกษาแพทยศาสตรระดับหลังปริญญา และการฝึกงานหาความชำนาญเฉพาะสาขาวิชาชีพในต่างประเทศเจริญก้าวหน้ามาก ทำให้แพทย์อยากมีโอกาสออกไปศึกษาหาความรู้ ความชำนาญเพิ่มเติม

3. โรงพยาบาลในต่างประเทศให้เงินเดือนสูง มีอุปกรณ์ทันสมัย ประกอบกับสภาพแวดล้อมสะดวกสบาย มีมาตรฐานการครองชีพสูง

4. ใครจะเห็นความก้าวหน้าของอารยะประเทศ

5. อาจเดินทางไปศึกษาหรือปฏิบัติงานโดยง่าย โดยไม่ต้องรออนุมัติจากรัฐบาลหรือองค์การระหว่างประเทศ พอสอบผ่าน ECFMG (Educational Council for Foreign Medical graduates) หมายถึง การทดสอบความรู้แพทย์ต่างประเทศที่ขอปฏิบัติงานในสหรัฐอเมริกาได้ทันที โดยผ่อนส่งค่าโดยสารเครื่องบินในภายหลัง”

สำหรับอาชีพอื่น ๆ จะแยกพิจารณาในลักษณะร่วม ใน 2 ด้านคือ

1. หน่วยผลิตปัญญาชน
2. ตัวปัญญาชนเอง

1. หน่วยผลิตปัญญาชนที่สำคัญของสังคม คือ มหาวิทยาลัย เปรียบเสมือนแม่เหล็กที่ดึงดูดผู้ผูกมัดอย่างทะนุถนอม เมื่อถูกโคปปีกล้ำชาแข็งก็บินหนีไป มหาวิทยาลัยน่าจะหันกลับมาพิจารณาปัญหา เป้าหมาย และบทบาทของตน ว่าได้ทำหน้าที่ที่อบรมสั่งสอนคุณค่าหรือค่านิยมให้มีความรักในบ้านเกิดเมืองนอน ความรักท้องถิ่น และจิตใจอันกล้าแกร่ง ในคนที่จะนำความรู้กลับไปพัฒนาท้องถิ่นของคนให้เจริญรุดหน้าไปตามความเจริญก้าวหน้าของสังคม ว่าได้ทำไปมากน้อยแค่ไหน หรือเพียงแต่จะแสวงหาความเลิศทางวิชาการ (Academic Excellent) โดยให้บัณฑิตที่จบไปเพียงปัญญาชนที่เท่าไม่คิดคินอยู่เพียงแต่ในหอคอยงาช้าง ซึ่งมีแต่ภาพลวงตาและความเพื่อฝันเท่านั้น

สำหรับมหาวิทยาลัยไทย ปัญหาเรื่องการวางแผนกำลังคน ก็เป็นส่วนสำคัญยิ่ง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันเราจะมีหน่วยงานวางแผนเฉพาะ ในระดับอุดมศึกษา คือ คณะกรรมการวางแผนการศึกษาชาติ เป็นผู้ประสานงานในระดับนโยบายในทางด้านการวางแผนกำลังคนกับมหาวิทยาลัย แต่ในบางครั้งก็ไม่ได้ผลมากนัก เพราะสาเหตุหลายประการ โดยเฉพาะความกดดันทางด้านการเมือง ในกรณีเปิดมหาวิทยาลัยรามคำแหง จะเห็นได้ชัดเจน ซึ่งทำให้ความเจริญเติบโตในการศึกษาชั้นสูงถูกบิดเบือนไป มหาวิทยาลัยผลิตบัณฑิตเกินจำนวนที่ต้องการ เมื่อเทียบกับความต้องการในขณะนั้น ผลก็คือการว่างงาน การมีงานทำไม่เต็มที่ และอพยพโยกย้ายชนชั้นปัญญาออกไปนอกประเทศ เพราะฉะนั้นการสูญเสียบุคคลที่มีการศึกษาสูง อาจเป็นไปได้ในรูปของการลี้ภัยออกไป เพราะการไม่มีงานทำ นอกจากนั้น การไม่ได้มีการเตรียมตัวล่วงหน้าที่จะใช้ทักษะของเขาเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์สูงสุด เปรียบเสมือนการสร้างเครื่องบินก่อนสร้างสนามบินนั่นเอง เช่น นักวิจัยที่มีคุณค่าและมีความสามารถระดับชาติ กลับไม่ได้ทำงานวิจัยตามที่ตนเองร่ำเรียนมา อันเนื่องมาจากมหาวิทยาลัยผลิตออกไปโดยไม่ได้คำนึงถึงเป้าหมายข้างหน้าว่าจะเป็นอย่างไร

2. ตัวปัญญาชนเอง อาจจะแยกพิจารณาได้ดังนี้

2.1 ด้านเศรษฐกิจ การออกไปประกอบ

อาชีพในต่างประเทศ โดยเฉพาะในด้านการแพทย์ พยาบาล และวิศวกร จะมีรายได้ดีกว่าในประเทศไทย

2.2 การกระจายตำแหน่ง ในชนบท ตำแหน่งต่าง ๆ มีน้อย ส่วนใหญ่ตำแหน่งดี ๆ มีเกียรติ จะมาอัดแน่นในกรุงเทพฯ ทำให้การกระจายคนเข้าสู่ตำแหน่งในชนบทนั้นทำได้ยาก

2.3 ความมั่นคงและปลอดภัย เนื่องจากความยากจนในชนบท ทำให้มีปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุม การป้องกันในเรื่องเหล่านี้ รัฐยังแก้ปัญหาได้ไม่คืบมากนัก และหลักประกันในทางด้านความปลอดภัยยังมีน้อย คนมีความรู้ความสามารถจึงยังคงแออัดอยู่ในเมือง

2.4 ด้านการศึกษา การที่คนหนุ่มสาวที่มีความรู้ความสามารถในชนบทมุ่งเข้าสู่ตัวเมือง ก็เพื่อแสวงหาการศึกษาในชั้นที่สูงขึ้นไป หรือการที่ปัญญาชนหนีไปต่างประเทศ ก็เพื่อไปศึกษาต่อหรือแสวงหาความรู้ใหม่ โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาหรืออังกฤษ ซึ่งเป็นชุมทองแห่งปัญญา ที่พวกเขาจะไปตักตวง เมื่อไปพบกับความสะดวกสบายและบริการที่ดีกว่า ก็เลยตั้งหลักแหล่งอยู่อย่างถาวร เช่น กรณีแพทย์ เป็นต้น

2.5 ด้านการยกย่องให้เกียรติ สังคมไทยมักจะยกย่องให้เกียรติผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ และมักได้รับการเชื่อถือเป็นพิเศษเสมอ

แนวทางแก้ไข นอกจากจะแก้ที่สาเหตุที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีวิธีการแก้ไขที่สมเหตุสมผลอีกหลายประการ คือ

1. สร้างความสำนึกในเรื่องสาธารณประโยชน์ บรรพต วีระสัย กล่าวไว้ว่า การทำตนให้เป็นคุณแก่สังคม มีสาธารณประโยชน์ เป็นเรื่องที่พึงกระทำอย่างยิ่ง และสมควรที่จะมีการปลูกฝังตั้งแต่ยังเยาว์วัย

การรู้สึกว่าคุณเป็นหนี้สังคม และมีความระลึกว่าคุณควรมีส่วนช่วยสร้างสรรค์สังคม ย่อมเป็นกลไกกระตุ้นให้คนยอมเสียสละเพื่อส่วนรวม อย่างเช่น นายแพทย์ไทยที่ได้รับรางวัลแมกไซไซ เมื่อปี พ.ศ. 2516 หรือในทำนองเดียวกับภาพยนตร์เรื่อง เจ้าช้อกานต์

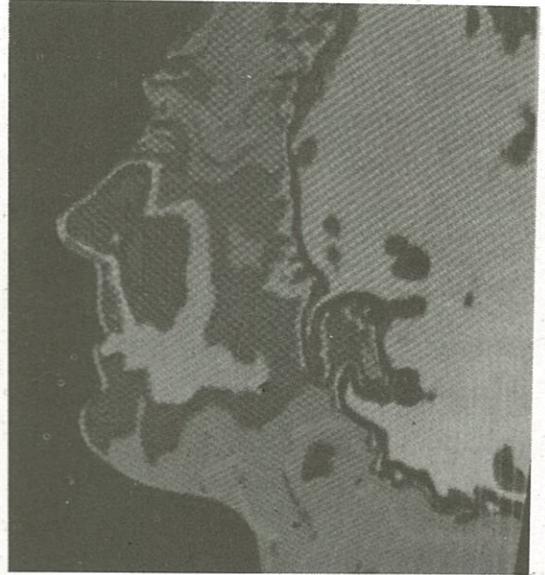
2. การเรียกร้องให้คนเสียสละ อย่างในกรณีของ Young Man Go Up Country เป็นสิ่งที่มีความจำเป็น แต่หากคนปฏิบัติตามไม่ได้มากเท่าที่ควร ดังนั้นจึงสมควรหาสาเหตุ ที่ทำให้คนไม่ยอมเสียสละเต็มที่ อย่างเช่นกรณีสมองไหลภายในประเทศ การที่แพทย์ไม่นิยมออกไปทำงานต่างจังหวัดนั้น หากมองในแง่สังคมวิทยา ต้องคำนึงว่าแพทย์ไม่ใช่ตัวคนเดียว แพทย์ย่อมมีครอบครัวมีญาติพี่น้อง การอยู่ต่างจังหวัดหากไม่มีโรงเรียนดีสำหรับบุตรหลาน แพทย์หรือใครก็ตามก็ไม่อยากไปอยู่ ดังนั้นควรเพิ่มคุณภาพโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษานอกเขตกรุงเทพมหานครให้มากขึ้น ปรับปรุงการคมนาคมให้สะดวกยิ่งขึ้น เพราะผู้ปฏิบัติงานในชนบทย่อมหวังความสะดวกเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ

3. มหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค ควรเปิดโอกาสให้คนมีความรู้ในท้องถิ่นได้เข้าศึกษาต่อได้มากขึ้น เช่น เพิ่มระบบโควตาสำหรับคนในท้องถิ่น และเขาได้ร่ำเรียนมาในท้องถิ่นนั้น ก็ย่อมมีความผูกพันกับท้องถิ่น และพร้อมที่จะสร้างสรรค์ท้องถิ่นมากกว่าที่เป็นอยู่

4. ขยายการศึกษาชั้นมัธยม และอุดมศึกษาในเขตชนบทให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งอาจทำให้การอพยพของหนุ่มสาว เพื่อแสวงหาการศึกษาในตัวเมืองลดน้อยลง

5. จัดหางานที่ท้าทายกว่าและมีสภาพการทำงานที่ดีขึ้นกว่าเดิม หรือที่เคยเป็นอยู่ให้กับผู้มีความสามารถพิเศษสูง ได้ออกไปสัมผัสกับชนบทที่แท้จริง

ปัญหาชนบทกับปัญหาสมองไหล เป็นปัญหาสำคัญมากต่อประเทศที่กำลังพัฒนา เพราะการพัฒนาและการสร้างสรรค์ประเทศชาติ ต้องอาศัยกำลังคนกำลังสมองของปัญญาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงของการพัฒนาชนบทที่ยากจนจะสำเร็จได้ก็ต้องอาศัยผู้มีความรู้ได้เสียสละกันเพื่อพัฒนาประเทศชาติและท้องถิ่นที่ยากจน ถึงเวลาแล้วที่เราจะช่วยกัน ถึงเวลาแล้วที่เราจะเรียกร้องให้คนหนุ่มสาวผู้มีความรู้ความสามารถได้กลับคืนสู่บ้านเมืองของตนเอง กลับคืนสู่ชนบทเพื่อสร้างสรรค์ร่วมกัน Young Man Go Up Country ก็คงจะต้องเรียกร้องตลอดไป

บรรณานุกรม

ฮาร์บินสัน, เฟรดริก. เอช. *มนุษย์ทรัพยากรอันมีค่าของชาติ*. แปลโดย กษมา พรหมสวัสดิ์ พรพรหม ตระกูลลี. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวทิทยา, 2521.

สมศักดิ์ ผุดผ่อง. "ปัญหาสมองไหล" *สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา*. (กันยายน 2513)

สุรเกียรติ์ อชานาภาพ "ปฏิกริยาปัญหาสมองไหล" *สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา* (กุมภาพันธ์ 2514) 50-55.

กัญญา สาทร และคณะ. *การลงทุนเพื่อการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2524.

สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย. *การศึกษาเพื่องานอาชีพ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ช่วงวุฒาศึกษา, 2521.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี. "การศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท" *วารสารการศึกษาแห่งชาติ*. 15 (สิงหาคม-กันยายน 2524)

บรรพต วีระสัย. *สังคมวิทยา มานุษยวิทยา*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521.

มานิต มานิตเจริญ, ผู้เรียบเรียง. *พหุนุกรมไทย*. กรุงเทพมหานคร : เอกศิลป์การพิมพ์, 2514.